

Rebeka Lovrec Kvartič*

Šolanje in poučevanje Alme M. Karlin *The education and teaching of Alma M. Karlin*

Izvleček

V članku je predstavljena učiteljska pot Alme M. Karlin. Alma bi lahko sledila svoji materi in tudi sama postala učiteljica, a si je v življenju postavila drugačne cilje. Želela je pisati in oditi na pot okoli sveta ter tako svet približati vsem, ki so ostali doma. Poučevanje ji je služilo kot sredstvo, ki ji je omogočilo potovanje, saj se je na poti preživljala sama. S potovanja se je vrnila zelo utrujena, posledice pa je njej pustila druga svetovna vojna. Umr-la je v hudi revščini in brez velike slave, po kateri je tako hrepenela vse življenje.

Abstract

The article presents the teaching path of Alma M. Karlin. Alma could have followed her mother and become a teacher; but decided on different life goals. She wanted to write and set off on a journey around the world, bringing it closer to those who remained behind. Teaching only served as a means of making a living while travelling. She returned home exhausted and was then strongly affected by World War Two. She died in extreme poverty and without the fame she had craved so much all her life.

Ključne besede: Alma M. Karlin, poučevanje, pot, pisati, cilj

Key words: Alma M. Karlin, teaching, journey, writing, goal

Alma Ida Willibalda Maximiliana Karlin se je rodila 12. oktobra 1889 v Celju. Njeno rojstvo je presenetilo vse. 43-letna mama Vilibalda Miheljaka, spoštovana in priljubljena učiteljica na nemški dekliški šoli, se je leta 1887 poročila z upokojenim majorjem avstro-ogrske vojske Jakobom Karlinom.¹ Vilibalda se je odpravila h ginekologu z namenom, da bi ji odstranil polip, a ji je ta odvrnil, da to ne bo potrebno, kajti »čez štiri mesece bo sam prišel na plano in hotel jesti in piti.«² Za mater, ki ni bila več mlada, je bil to šok, Almin oče pa je dejal: »Vedno se me je držala smola, a nekaj časa bom verjetno še živel in s sedmimi leti bodo dečka lahko sprejeli v kadetnico.«³

* Rebeka Lovrec Kvartič, prof. inkluzivne pedagogike in teologije, univ. dipl. soc. kulture, OŠ Milana Šuštaršiča, Ljubljana, e- pošta: rebeka.lovrec@gmail.com

1 Barbara Trnovec, *Kolumbova hči: življenje in delo Alme M. Karlin*, Celje: Pokrajinski muzej, 2011, str. 6–9.

2 Alma M. Karlin, *Sama: iz otroštva in mladosti*, Celje: In Lingua, 2010, str. 6.

3 Prav tam.

Namesto dečka pa je prišla na svet drob-cena Alma in njeno življenje je prvo leto viselo tako rekoč na nitki. Almi je bilo ves čas žal, da se je takrat odločila za življenje: »Da sem kljub temu ostala na tej zemeljski in vodni obli, sem vse življenje bridko obžalovala.«⁴

Celju je pomen narastel z industrializacijo na začetku 90-ih let 19. stoletja. Čeprav so do razpada Avstro-Ogrske celjski Nemci ostali dominantna skupina, se je slovensko meščanstvo krepilo in začelo močno konkurirati nemškemu gospodarstvu. To je vodilo v procese asimilacije in preoblikovanja narodne identitete. Vsak Celjan se je moral opredeliti; Slovenci in Nemci so obiskovali vsak svoje gostilne in društva, kršitve so bile sankcionirane. Zanimivo je, da je o Almini materi Dragotin Šauperl,

prvi prevajalec Hamleta na Slovenskem, pisal kot o zgledu domorodne slovenske gospodične.⁵ Vilibalda je bila od leta 1870 do 1906 zaposlena kot učiteljica na celjski mestni dekliški šoli, ki je bila nemško naravnana. Ko so se nacionalna trenja v Celju začela stopnjevati, je bila Vilibalda neporočena in služba učiteljice ji je predstavljala pomemben vir sredstev za preživetje. Učiteljskemu poklicu se po poroki zaradi želje po neodvisnosti ni odpovedala. Zaradi pronemške usmeritve celjske šole si je veliko učiteljev ponemčilo priimke, nekdanja »Villika« pa se je začela podpisovati kot Waldi. »Zdi se, da se je Vilibalda sčasoma opredelila za celjsko Nemko iz pragmatičnih razlogov, med drugim zaradi koristi, ki jih je prinašala služba.«⁶ Na spremembo njene identitete je gotovo vplivala tudi poroka. Jakob Karlin je bil sin slovenskega kmeta, kot pripadnik avstroogrske vojske pa je rad govoril: »Avstrijski oficir nima narodnosti! Njegovo življenje pripada cesarju in domovini.«⁷ Major Karlin se je letu 1848 izogibal vsakršni delitvi na »nemško« in »slovensko« ter se izogibal volitvam. Čeprav je bil javno zvest

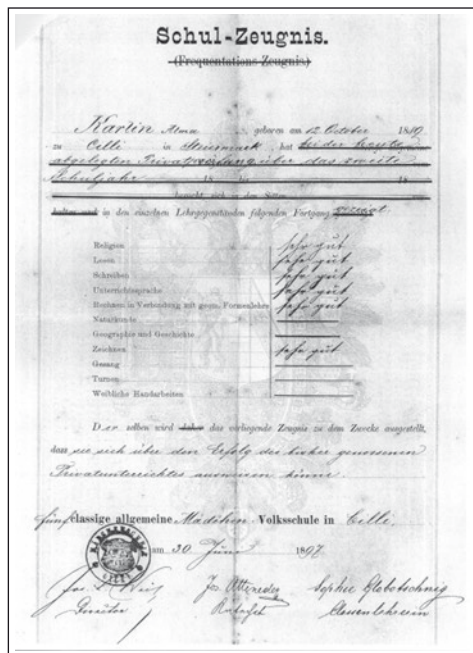
Alma M. Karlin v prvem letu življenja z mamo Vilibaldo (www.almakarlin.si)

4 Prav tam, str. 7

5 Trnovec 2011, str. 6.

6 Prav tam, str. 7.

7 Karlin 2010, str. 41.

*Zaključno spričevalo drugega razreda
Celjske dekleške šole (www.almakarlin.si)*

državljan habsburške monarhije, si je v domačem okolju želel predvsem mir.⁸

Starša sta vzgajala Almo v nemškem duhu in nemščina je bila edini jezik, ki so ga govorili doma. »Celo v hiši moje slovenske tete so z menoj govorili nemško, zato mi ne smete očitati pripadnosti nemškemu narodu in naravnega dejstva, da sem rezultate svojih raziskovanj in dosežke na področju literature v prvi vrsti namenila temu narodu. Človek je sad svoje vzgoje.«⁹ Alme torej niso vzgajali v Slovenko, o svoji nacionalni identiteti pa se je ponovno začela spraševati v času med in po drugi svetovni vojni.

Alma je bila introvertiran otrok, medtem ko se je Vilibalda v družbi odlično znašla ter je želela, da bi bila tako družabna tudi njena edinka. Vilibalda ni bila zadovoljna s hčerinim videzom; motilo jo je nesimetrično levo oko in Almina

štrleča ušesa, zaradi česar je Alma morala zunaj nositi klobuk. Ni se smela družiti z otroki nižjega stanu, prisilili so jo, da je začela pisati z desno roko, kasneje pa je morala hoditi tudi k ortopedu in delati razne težke vaje za hrbtenico. Vse to je Almo utesnjevalo in vplivalo na njeno samopodobo. »Eno človeško življenje ni zadostovalo, da bi se sprijaznila s svojo zunanostjo.«¹⁰ Alma se je veliko bolje ujela z očetom, ki ji je dovolil čofotati po lužah, jo vodil na sprehode in izlete ter jo učil vojaško korakati. »Njegovi vzgojni načrti se niso prekrivali z materinimi. Hotel me je okrepiti telesno in duševno in je zatorej izključeval vsakršen strah.«¹¹ Dovolil ji je hoditi zunaj brez rokavic in jo dal ostriči povsem na kratko, na kar je bila Alma zelo ponosna. Tako kot oče je bila tudi Alma zadržana, rada je imela samoto in ni marala dotikov. Na žalost je Alma že pri osmih letih izgubila očeta. Močno navezanost nanj izkazujejo Almine besede: »Dokler je živel moj oče, nisem bila niti sramežljiva niti nisem poznala občutka manjvrednosti.«¹²

8 Jerneja Jezernik, *Alma M. Karlin, Državljanica sveta: življenje in delo Alme Maximiliane Karlin (1889–1950)*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2009, str. 12.

9 Karlin 2010, str. 43.

10 Prav tam, str. 8.

11 Prav tam, str. 12.

12 Prav tam.

Odprtost za znanje in svet

Nekaj mesecev po očetovi smrti je Alma prvič za dlje časa odpotovala, skupaj z materjo, iz Celja, in sicer v Dalmacijo ter Bosno in Hercegovino. V Trebinjah je prvič videla mošeje, stopila je celo v harem. Drugačnost tujih kultur je v njej prebudilo zanimanje, ki jo je kasneje gnalo na pot okoli sveta. Nič manjša kot hrepenenje po tujih krajih ni bila njena želja po znanju. Zaradi slabega zdravstvenega stanja je začela s šolanjem na domu pri sedmih letih; učila jo je mama po eno uro na dan. V tretji razred pa je začela hoditi skupaj z drugimi otroki. Sprva je bila nemiren otrok, nato se je umirila in postala marljiva učenka. Zaradi slabega vida je bila opravičena risanja in ročnih del. Pri devetih letih je na skrivaj pisala pesmi, predvsem z ljubezensko vsebino, ter romane. Pri dvanajstih je brala »Ekkeharda, Rückerta, Bürgerja, antične pripovedke in križemkražem lahkotne romane«. Ko je bila stara trinajst let, je mama opazila, da ima Alma desno ramo višjo od leve. Mama jo je vodila k raznim ortopedom, nazadnje pa jo je želela pustiti na zdravljenju v Gradcu, a se je hči uprla. Namesto tega je morala telovaditi več ur na dan, učila se je lahko samo med korakanjem po sobi. Almo je vse to prizadelo, posebej jo je mučilo, da je mama razumela to telesno "napako" kot sramoto, nekaj, kar je potrebno skriti. Čutila je, da ne sodi v to družino.¹³ Med sorodniki je veljala že v mladosti za čudaško in pogosto je prišla v konflikt z okoljem. Drugo globoko razočaranje v tem že tako občutljivem najstniškem obdobju je bilo potegavščina njene služkinje in zaupnice Mimi. Ta je Almi pisala ljubezenska pisma v imenu izmišljenega mladeniča, in to kar pet let. »Plavala sem v vodah brezmejne blaženosti – mimogrede naj omenim, da je bilo to prvič in zadnjič v mojem življenju – v teh kratkih tednih prve prevare.« Spoznanje, da gre za prevaro, jo je pustilo »hladno, zagrenjeno in nesposobno ljubiti.«¹⁴

Ko je zavrnila ortopedsko zdravljenje v Gradcu, se je Alma morala zagovarjati pred stricem Lovrom Bašem, ki je postal po očetovi smrti njen skrbnik. Kot razlog je navedla, da noče več manjkati pri pouku. Nekaj tednov za tem je sprejela zdravljenje v ortopedskem zavodu v Ljubljani, a po tem, ko je z materjo sklenila tale dogovor: »Danes ti želiš, da grem. Daj mi častno besedo, da me boš pustila oditi, ko bom jaz hotela, brez nasprotovanja, brez vmešavanja skrbnika, čim bom sposobna skrbeti zase!«¹⁵

Pot do osamosvojitve

S šestnajstimi leti se je odločila, da se ne bo več zdravila v ortopedskem zavodu. Na romanju na sv. Višarjah je kleče prosila za moškega, ki bi jo rešil iz osamljenosti, in dodala: »... a če bi bilo nemogoče, da mi daš venec iz mitre, mi daj lovorov venec!

13 Prav tam, str. 24–75.

14 Prav tam, str. 76.

15 Prav tam, str. 87.

To je druga najboljša stvar, tolažilna nagrada, a vendarle edina, ki se mi jo zdi vredno imeti ...»¹⁶ Čeprav se je Alma M. Karlin na poti zaljubljala, celo zaročila, v ljubezni do moškega ni našla izpolnjenosti. Na tem romanu se ni zavedala, da je šele na začetku svoje življenjske poti, ki jo bo v nadaljnjih letih prehodila kot popotnica in pisateljica.

Francoščino se je začela učiti že pri desetih letih, jeseni 1905 pa se je v Celje preselila gospa Sidonia Pervanje-Kotalik, ki je pripravila Almo na državni izpit iz francoščine. To je pomenilo, da bi lahko samostojno učila francoščino, kar bi predstavljalo velik korak k njeni samostojnosti. Gospa Pervanje-Kotalik je imela nanjo velik vpliv in jo je navdušila za branje francoskih klasikov. V istem času se je pri neki Američanki učila tudi angleščino. Učiteljici, sploh učiteljica P., kot jo v avtobiografiji imenuje Alma, sta imeli nanjo velik vpliv: »Madame P. je v vsakem pogledu z mano ravnala kot z odraslim in se z menoj odkrito pogovarjala o vseh življenjskih pojavih«. Alma je celo zapisala, da se ima zahvaliti madame P., da v naslednjih dveh letih ni storila samomora.¹⁷ V zameno, da ji je mama plačevala učne ure tujih jezikov, je Alma morala opravljati naporno telovadbo in nositi steznik ter gumijast pas okrog ramen in kolkov, ki ji je povzročal podplutbe. Ko je kmalu po osemnajstem letu oba izpita uspešno opravila, je odvrгла steznik in gumijast pas ter se odločila, da bo odtlej služila sama in nikakor ne bo več izplačevala svojih obveznosti s prestajanjem telesnih bolečin.¹⁸

Z mamo sta se odpravili na potovanje po Evropi (Italija, Švica, Francija, London, Belgija). Alma je materi prevzela vlogo vodičke, kar ji je dvignilo samozavest. Ko sta se vrnila v Celje, je dala v lokalni časopis *Deutsche Wacht* oglas, da poučuje francoski in angleški jezik, ter začela poučevati nekaj učencev. V tem času se je odločila tudi za učenje italijanščine. V zameno, da jo je učiteljica učila italijanščino, je Alma njo učila angleško.¹⁹ Materina in Almina ideja o njeni prihodnosti sta se razlikovali. »Njen sen je bila imenitna poroka, moj sen sta bila znanje in svoboda.«²⁰ Ker je mama videla hčerino žalost, ji je dovolila, da odpotuje v Anglijo in ji obljubila finančno podporo, dokler tam ne najde službe.

»Biti jaz v popolni svobodi!«

Alma je z devetnajstimi leti začela uresničevati pot osvoboditve, po kateri je hrepenela od desetega leta. »Predvsem sem imela željo, da se iztrgam iz dejanske okolice.«²¹

V Londonu ji je na začetku kazalo slabo, zato je bila toliko bolj hvaležna za mamino podporo. Čeprav je bila pripravljena vzeti tudi delo vzgojiteljice, službe kar ni

16 Prav tam, str. 101.

17 Karlin 2010, str. 102.

18 Trnovec 2011, str. 17–18.

19 Prav tam, str. 18.

20 Karlin 2010, str. 121.

21 Prav tam, str. 53.

dobila. V začetku februarja 1909 pa se je sreča obrnila na njeno stran in dobila je delo na prevajalskem uradu in jezikovni šoli gospodične Ainslie. Tri mesece se je brezplačno učila strojepisja, nato pa bila od junija 1909 zaposlena kot samostojna prevajalka in učiteljica. Poučevala je na jezikovni šoli v Ealingu, in sicer na začetku dvakrat tedensko po dve uri.²² Iz potrdila, ki ga je ta jezikovna šola, The City School of Languages, izdala, je razvidno, da je bila zaposlena kot učiteljica in prevajalka za nemščino od oktobra 1909 do dne izdaje potrdila, 3. aprila 1911. V potrdilu je ravnatelj šole K. G. Sanrey zapisal, da je bila pri poučevanju zelo uspešna in zanesljiva v vseh pogledih.²³

Vsak prosti čas je izkoristila za učenje; tako ji je sodelavec Van Andel ponudil brezplačno učenje norveščine, sama pa je poučevala Japonca gospoda Nobuji-ja G. Učila ga je angleško, on pa je njej pripovedoval o japonski kulturi. Ker je zaslužila dovolj, si je kasneje privoščila učenje španščine. Profesor jo je navdušil za Južno Ameriko. Učila je tudi Indijca Asudija G., ki se ji je zdel izjemno lep, čeprav len za učenje. Razložil ji je pomen Mahabharate in jo navdušil za sanskrt. Ko jo je nekega večera spremljal domov, se je je želel dotakniti, nje pa njegov dotik ni ganil. Poučevanje je prekinila, ta dogodek pa je samo povečal njen občutek osamljenosti. V času bivanja v Londonu se je navdušila za azijsko kulturo in si zaželela kitajskega učenca; L. P. K. Tao jo je vpeljal v kitajsko filozofijo, na njegovo prošnjo pa je učila še nekega drugega mladega Kitajca. Hsi Sing Jung Lung, kot mu je bilo ime, je bil izredno vljuden in je nanjo naredil vtis. V tistem času je bila Alma v slabem psihičnem stanju, mislila je celo na samomor. Nekega dne jo je Hsi Sing zaprosil za roko. Verjetno je zaradi osamljenosti in odrešitve, ki jo je videla v odhodu iz Evrope, zaroko sprejela. Menila je, da ga bo lahko spremenila in iz njega naredila moškega, ki se bo zanimal za poezijo in za abstraktno. Z njim se je decembra 1913 odpravila v Celje, kjer je dokončno spoznala, da ni moški zanj in po vrnitvi v London zaroko razdrla.²⁴

Vsak prosti čas je Alma izkoristila za učenje jezikov, kar se ji je obrestovalo. Marca 1914 je na Royal Society of Arts v Londonu z odliko opravila izpite iz angleščine (na najvišji zahtevnostni ravni), švedščine, norveščine, danščine, francoščine in italijanščine. Dva meseca kasneje je na London Chamber of Commerce uspešno opravila še izpite iz francoskega, španskega in ruskega jezika.²⁵

Čas prve svetovne vojne

»Vojna, vsaka vojna, ali med narodi ali med posamezniki, je napačna, destruktivna in nesmiselna.«²⁶ Alma ne vidi v vojni ničesar dobrega in za izbruh vojne krivi

22 Prav tam, str. 143–147.

23 Trnovec 2011, str. 19.

24 Karlin 2010, str. 143–203.

25 Trnovec 2011, str. 21.

26 Karlin 2010, str. 225.

*Alma M. Karlin maja 1914 v Londonu
(www.almakarlin.si)*

vse sile, ki bi bile sposobne preprečiti izbruh vojne, pa tega niso storile: Cerkev, armado pacifistov, politične voditelje. Življenje v Angliji je postalo zanjo kot za državljanko Avstro-Ogrske nevarno, zato se je proti koncu leta 1914 odločila, da bo odpotovala v nevtrarno državo in izbrala je Norveško. Tam jo je sprejela ga. Karro, norveška teozofinja, s katero sta se spoznali v Londonu.²⁷

Tu je obiskovala predavanja, študirala in poučevala ter začela pisati svoj prvi roman *Moj mali Kitajec*. Prišla je do usodnega spoznanja, ki je dokončno zaznamovalo njeno življenjsko pot. »Moja usoda je bila zapečaten. Končno sem odkrila vodilni motiv svojega življenja. Napolnjeval me je s spoštovanjem, strahom in z veseljem.«²⁸ Zavedala se je, da je umetniška kariera trnova, a hotela je le eno: pisati in to posredovati drugim. »Ne smeš stremeti za tem, da daješ svoje najboljše le v umetnosti, kateri odslej služiš, temveč si dolžan vse svoje življenje posve-

titi tej in samo tej stvari in zatorej zaživeti življenje tako, kot zahtevajo visoke dolžnosti.«²⁹ Vse življenje je Alma sledila temu cilju: pisati. Kot izobrazena ženska tistega časa bi si lahko ustvarila mirno življenje – kot njena mati bi tudi sama lahko (p)ostala učiteljica in živel samostojno življenje, vendar je izbrala težjo pot. Zavedala se je, da se bo morala na tej poti marsičemu odreči, tudi tistemu, kar je morda ženski najtežje, to je ljubezni.

Hkrati je v tem času začela razmišljati o potovanju okoli sveta. Pri tem je ni zanimala toliko zunanost kot notranost stvari, s čimer je mislila na »dušo narodov, cvetlice in živali iz notranosti dežele, predvsem pa vraževerje tujih delov sveta.«³⁰

Poleti 1918 se je na mamino prošnjo vrnila domov, kjer so jo presenetile posledice vojne. Vojna se ji je studila. »A tudi če opazuješ najnižkotnejše in recimo najbolj nepomembne učinke vojne iz zaledja, bi lahko takoj postal pacifist.«³¹ Motilo jo je, da so vsa njena dela morala skozi cenzuro in trdno je bila odločena, da se bo po vojni odpravila na pot okoli sveta.

27 Prav tam, str. 225–246.

28 Prav tam, str. 248.

29 Prav tam.

30 Prav tam, str. 251.

31 Prav tam, str. 281.

Priprave na potovanje

Da bi si zaslužila denar za potovanje, je Alma v Celju odprla svojo jezikovno šolo, za katero je bilo veliko zanimanja. Poučevala je od sedmih do dvanajstih in od enih do sedmih, pogosto tudi ob nedeljah. Po pol leta vnetega poučevanja je zaslužila toliko, da si je kupila pisalni stroj, eriko, ki ga kasneje večkrat omenja v potopisih. Hkrati pa je zapisala, da je bila ta šola zanjo predvsem vir znanja, saj se je do takrat bolj kot z ljudmi družila s knjigami. Enkrat na mesec so se pri njej na zabavnih večerih zbirali mladi Nemci in Slovenci.³² To nakazuje, kako se je Alma že tedaj zavedala nesmiselnosti sovraštva, ki izvira iz nacionalnega nasprotja. Govorila je, da vse zlo na svetu v prvi vrsti izvira iz »globoke nevednosti.«³³ Ne vemo, kje bi naj njena šola bila, najverjetneje pa je poučevala na svojem domu. To tezo podpira tudi oglas v *Deutsche Wacht*, glasilu celjskih Nemcev, objavljen septembra 1908, v katerem je Alma pred odhodom v London oglaševala poučevanje nemščine in francoščine na naslovu Ljubljanska cesta 6.³⁴

Alma je prekipevala od zmagoslavja, ko so njeno delo *Moj mali Kitajec* sprejeli založniki, njeno mamo pa je skrbelo, da bodo ljudje mislili, da se je Alma dejansko poročila s Kitajcem. Ne čudi, da si je želela čim prej oditi. Istočasno pa je hrepenela po maminem priznanju: na vprašanje, kdaj se vrne, je odgovorila, da najkasneje v treh letih, in dodala: »Potem boš imela tehten razlog, da boš ponosna name.«³⁵ Ko je uredila vse papirje in dobila potni list ter dovoljenje za izhod iz države, je nič več ni moglo ustaviti. Želji po učenju in raziskovanju tujih kultur sta jo gnali na pot. S pisanjem se je želela uveljaviti v družbi ter posredovati znanje tistim, ki so ostali doma.

Pot okoli sveta

Alma M. Karlin se je na pot odpravila 24. novembra 1919. Na pot se je odpravila sama, prav tako se je na poti preživljala sama, in sicer s poučevanjem in pisanjem. S skromnimi prihranki od poučevanja jezikov, s slovarjem v desetih jezikih, ki ga je napisala, z enim kovčkom in pisalnim strojem eriko se je podala na pot. Časopisu *Cillier Zeitung* je pošiljala članke, naslovljene na »dragega bralca«, v katerih je opisovala krajske in etnografske navade ter delila tudi kmetijske in kuharske nasvete.³⁶ V letih od 1920 do 1928 je v nemščini izšlo kar 136 njenih člankov, katerih izbor v slovenščini je izšel šele leta 1997, zbranih v delu *Popotne skice*.³⁷

32 Prav tam, str. 280–283.

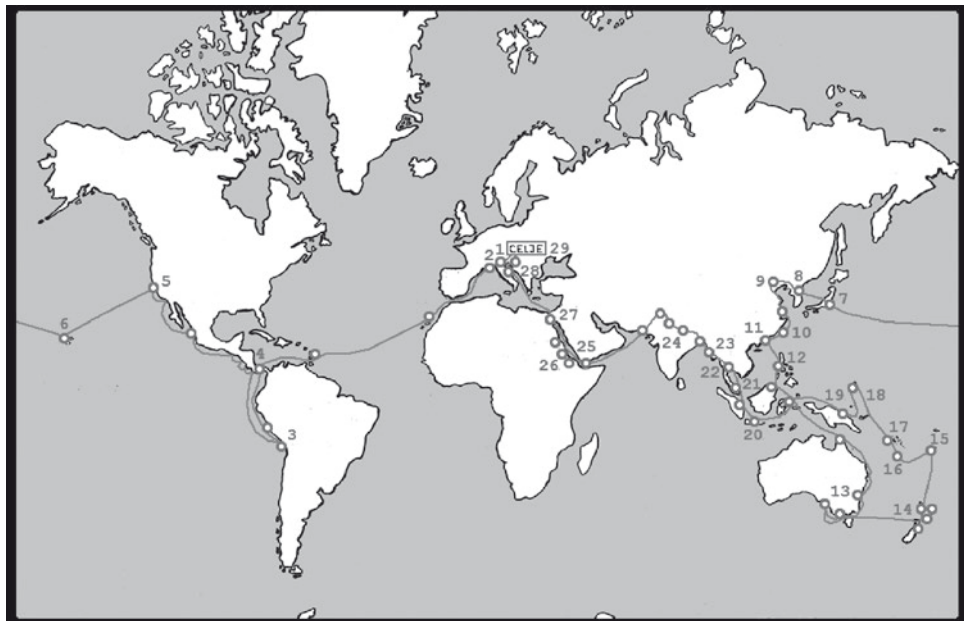
33 Prav tam, str. 283.

34 Trnovec 2011, str. 22–23.

35 Karlin 2010, str. 307.

36 Irena Weber, *Ženski itinerariji: med antropologijo potovanja in literaturo*, Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2003, str. 108.

37 Jezernik 2009, str. 55–56.

Pot okoli sveta (www.almakarlin.si)

Napisala je tri potopise. Prvi potopis *Samotno potovanje v daljne dežele: tragedija ženske* je izšel (v nemščini) leta 1928, naslednje leto pa je že izšel drugi del z naslovom *Urok Južnega morja*. Tretji del potopisa, *Doživeti svet*, je izšel v samostojni knjižni obliki leta 1933. Slovenci smo dobili prvi prevod prvega dela potopisa šele 1969, drugi del leta 1996 in zadnjega šele leta 2006. Še vedno pa je kar nekaj Alminih proznih del, ki so do danes ostala neprevedena.

Na potovanje se je odpravila s precej romantično predstavo. »Bledla sem zaradi lastne veličine, se videla v vlogi modernega Kolumba, kako odkrivam novi svet in se začela resno pripravljati na osvajalni pohod.«³⁸ Njen popotniški načrt ni bil povsem izdelan, sprti ga je prilagajala finančnim zmožnostim, notranjim vzgibom in družbenim okoliščinam v času po prvi svetovni vojni. Čeprav je bila njen prvi cilj Japonska, se je zaradi bistveno cenejšega prevoza in pomanjkanja ustreznih potrdil odločila za potovanje proti Periju.

Samotno potovanje

Peru je Almo razočaral. Kmalu je postala žrtev nasilja – ko se je šla k nekemu odvetniku predstaviti za domačo učiteljico, je na poti do tja prišlo do poskusa posilstva.

³⁸ Alma M. Karlin, *Samotno potovanje v daljne dežele: tragedija ženske*, Celje: Mohorjeva družba, 2006b, str. 7.

Rešila se je s tem, da je napadalca ugriznila v roko in stekla stran. Ta dogodek jo je močno zaznamoval. »... vendar mi je vse življenje ostal strah pred moško človeško živaljo in del otroške zaupljivosti, ki sem jo imela ob vsem teoretičnem znanju o tem področju, se je za vedno izgubil.«³⁹ V naslednjih mesecih je doživela še en poskus posilstva. Ko so jo zamenjali za čilskega in bolivijskega vohuna ter hoteli preveriti njen spol, je bila Alma tako na robu z živci, da je mislila na samomor. Šele po dolgotrajnem prepričevanju je policijski inšpektor razvneteže prepričal v Almino nedolžnost. Alma je zapisala: »Zajela me je čudna, brezupna pobitost, ki me je navdajala s strahom, da nikoli več ne bom zapustila Peruja, ali vsaj ne v takšnem stanju, kot sem stopila vanj.«⁴⁰

V Peruju se je preživljala s poučevanjem in največ je zaslužila s poučevanjem trinajstih otrok premožnega odvetnika. Peru je psihično izčrpana zapustila 10. oktobra 1920. Preden je državo zapustila, so jo nadlegovali štirje moški in nekemu uradniku je morala izročiti ves denar, da jo je zaščitil. V Panamo je tako odpotovala z desetimi dolarji, ladijsko vozovnico, kovčkom in eriko ter se poslovila z besedami: »Dežela zločincev, zbogom! Ne bi te hotela več obiskati tudi za največji inkovski zaklad ne! Dežela, kjer vladajo nagoni in vsako boljše čustvo molči!«⁴¹

V Panami, kjer je ostala do konca junija 1921, se je sreča obrnila na njeno stran, ker je po večmesečnem životarjenju dobila dobro plačano delo sodne prevajalke. Almi se je s tem močno zvišal ugled in družbeni status, saj je postala »prvi uradni tolmač ženskega spola v zgodovini Panamskega prekopa.«⁴² Zanimivo je, da so jo večinoma naslavljali z »gospod sodni prevajalec.«⁴³

Tu je zaslužila dovolj za nadaljevanje potovanja. Mimo dežel Srednje Amerike (Kostarika, Nikaragva, Honduras, El Salvador, Gvatemala, Mehika) je prišla do ZDA. Kritizirala je njihovo navidežno demokracijo in bolešno hrepenenje po zaslužku. Čeprav je tudi drugod potovala v tretjem razredu, niso nikjer ravnali z njo »tako slabo in žaljivo, kot ravno v tej "svobodni" deželi.«⁴⁴

Na Havajih, kamor je prispela 14. 10. 1921, je stežka prišla do denarja; večinoma je prevajala strokovna besedila za lokalni inštitut. A nekdo jo je oropal in skupaj z denarjem je izginil tudi njen potni list. Na tem mestu v potopisu *Samotno potovanje: Tragedija ženske* opozarja ženske, ki »naj vedo, s kakšnimi tegobami se moraš boriti, če potuješ sam in imaš v daljnih deželah na razpolago skromna sredstva (denarju se vsi priklanjajo), ker pač hočeš živeti od umetnosti.«⁴⁵ Konec maja 1922 po tem, ko so ji z objavo oglasa pomagali najti potni list, se je odpravila na Japonsko. Tu se je navduševala nad budizmom in skušala povezati »univerzalnost krščanstva in budizma

39 Prav tam, str. 87.

40 Prav tam, str. 99.

41 Prav tam, str. 118.

42 Jezernik 2009, str. 46.

43 Karlin 2006b, str. 143.

44 Prav tam, str. 193.

45 Prav tam, str. 213.

ter vzpostaviti skupne etične vrednote med Zahodom in Vzhodom.«⁴⁶ K dobremu razpoloženju je vplivala tudi dobra služba na nemškem veleposlaništvu. Alma piše, da politično kot Jugoslovanka sicer ne bi smela dobiti tega delovnega mesta, a so zamižali na eno oko. Primernejše osebe ni bilo, pripomoglo pa je tudi to, da je Alma izdajala dela pri nemških založbah in pisala za nemške časopise.⁴⁷

Na Kitajskem je ostala šest mesecev in njeni prebivalci je niso tako navdušili kot Japonci. »Na vsak način pa moram povedati, da so Kitajci kot narod grobi do tujcev, da so videti gnusni, ko pljuvajo naokoli (tudi Evropejci bodo sčasoma prevzeli to slabo navado) in da jim beseda "čistoča" nič ne pove.«⁴⁸

Otok sanj, kot je Alma poimenovala Tajvan, jo je globoko zaznamoval. Tu se je zaljubila v prijatelja nekega svojega japonskega učenca; Alma je svojo zaljubljenost poimenovala »bolezen "otekle glave"«. «⁴⁹ »To je bil ponoven Peru, le da je bil iz basa prenesen v visoki mol.«⁵⁰ Nazadnje se je odločila, da svoje rase ne sme zatajiti in je otok zapustila. »Me, bele ženske, pa ne smemo pustiti na cedilu svoje rase. Ne gre! To je zločin zoper nas same in zoper druge.«⁵¹

Po nekaj tednih na Filipinih je v Avstralijo prispela konec februarja 1924. Takrat so službo v Avstraliji dobili samo Avstralci. Dodatno jo je bremenila novica, da njene-mu literarnemu zastopniku, ki je šele po dveh letih izvedel, da se pod podpisom »A. M. Karlin ne skriva moški, pač pa celjska popotnica,« v povojnih razmerah nikakor ne uspe prodajati Alminih romanov. Na tem mestu je Alma prvič začutila odpor do sil, ki ji krojijo usodo, in povsod se je soočala s starimi odrekanji.⁵²

Južno morje

Septembra 1924 se je za Almo začel najtežji del njenega potovanja. Nanj se je odpravila duševno in telesno oslABLJENA ter z zelo skromnimi sredstvi. Na južnopacifiških otokih je hotela ostati šest ali osem mesecev, dejansko pa je odšla po več kot dveh letih – »z zdravjem, ki sem si ga uničila za vse večne čase.«⁵³ O tem delu potovanja piše v potopisu z naslovom *Urok Južnega morja*, v predgovoru pa je napisala, da »je bilo napisano z mojo srčno krvjo.«⁵⁴

46 Jezernik 2009, str. 73.

47 Karlin 2006b, str. 247.

48 Prav tam, str. 281.

49 Prav tam, str. 325.

50 Prav tam, str. 336.

51 Prav tam, str. 337.

52 Prav tam, str. 383–385.

53 Prav tam, str. 419.

54 Alma M. Karlin, *Urok Južnega morja*, Celje: Mohorjeva družba, 1996, str. 7.

V prvi polovici leta 1925 je Alma potovala po Novi Kaledoniji in Novih Hebriidih. Upala je, da bo v pismih literarnega agenta prebrala spodbudne novice, a je bila razočarana. Hammer kot urednik lokalnega časopisa Knittelfelder Zeitung ni imel dovolj vez in znanja, da bi iz Alme naredil slavno osebo. Alma je zaradi tega morala stradati, še dodatno so jo izčrpavali napadi mrzlice in visoke vročine.⁵⁵ Mislila je celo na samomor, »kajti neprestana razočaranja, povezana z groznimi odrekanji in čezmernim delom, ki sem si ga zadala, so me začela duševno in telesno lomiti.«⁵⁶

Papua – Nova Gvineja

Ta del poti, ki je potekal v prvi polovici leta 1926, je bil za Almo najbolj izčrpavajoč. Živela je v nemškem misijonu sv. Marka in se spoprijateljila s sestro Marie-Claver. V Malaguni so jo sprejeli v misijonu Božjega srca Jezusovega, kjer je dobila v dar stekleničko popra, ki ji je kasneje rešila življenje. Kljub svarilom, naj ne potuje s pomočjo Wutungovcev, se je odpravila na pot z nekim domačinom. Domorodci so ji ukazali, naj stopi na kopno, okoli nje pa so začeli plesati bojni ples. Alma se je spomnila na poper in z vsebino zamahnila proti očem domorodcev. Med paniko, ki je nastala, je zbežala in se zatekla k nekemu malajskemu zakonskemu paru. S tem težav še ni bilo konec. Malajec si je zaželel bele ženske, a Alma se ni vdala – možakarja je udarila tako močno, da je začel tuliti. Naslednje jutro sta prišla dva uradnika in z njima je odšla v Hollandio.⁵⁷

Doživeti svet

Almino potovanje okoli sveta, še posebej njen zadnji del, lahko razumemo kot duhovno potovanje. To pot Alma opiše v tretjem delu potopisa *Doživeti svet*. V predgovoru zapiše, da je bil ta del potovanja najpomembnejši za njeno notranje življenje. Pot domov je pomenila pot k njej sami.⁵⁸

Po potovanju na Javo in Tajsko je prispela v Indijo tako utrujena, da je niti Tadž Mahal ni navdušil. »Tiho stojim pred čudom in se bolj kot spomeniku čudim temu, da sem tudi jaz prišla sem.«⁵⁹ Po sedmih letih stalnega odrekanja in potovanja v težkih razmerah je bila telesno in psihično izžeta. Njen ton v tretjem delu potopisa je drugačen kot v prvih dveh. V potopisu *Doživeti svet* se večkrat pritožuje nad svojo usodo in se počuti posebej osamljeno in nesrečno. »Kamorkoli pridem, je zato, da trpim, najsi bo v tem življenju ali v kakšnem drugem, v Indiji ali doma, zame ni ne miru ne sreče.«⁶⁰

55 Jezernik 2009, str. 106.

56 Karlin 1996, str. 49.

57 Alma M. Karlin, *Popotne skice*, Ljubljana: Kmečki glas, 1997, str. 160–169.

58 Alma M. Karlin, *Doživeti svet*, Celje: Mohorjeva družba, 2006a, str. 5.

59 Prav tam, str. 166.

60 Prav tam, str. 182.

Tretji del potovanja je bil za Almo najbolj fizično naporen, a je tu imela tudi največ stika s pripadniki največjih religij. Do vseh religij goji spoštovanje, sama pa se ne čuti kot pripadnica določene religije, ampak bolj pripadnica filozofske struje – teozofije, oziroma kot je zapisala v prvem delu potopisa: »Vse gre, če hočeš, in v svojem bistvu dosežejo vse veroizpovedi svoj vrhunec v dobrem, v samoodrekanju, v bratovski ljubezni in v želji, da se osvobodiš nadvlade čutov.«⁶¹

Pot domov

Alma je prejela več maminih pisem, v katerih Vilibalda pritiska na edinko, naj se vrne domov. Od doma so ji poslali denar, s katerim si je Alma lahko plačala pot. Vrnitev pa ni bila takšna, kot je popotnica pričakovala na začetku svoje poti okoli sveta. V Trstu je obujala spomine na začetek osemletnega potovanja: »S kakšnim upanjem sem takrat odpotovala, s kakšnim pogumom, s kakšnim zdravjem! Kako sijajno sem si zamišljala vrnitev!«⁶²

V Celje je prispela 28. decembra 1927. Pričakovala je slaven sprejem, a se to ni zgodilo. Na železniški postaji jo je pričakal tuj moški in jo spremil proti domu. Verjetno jo je najbolj bolelo snidenje z materjo. Kljub temu da se nista videli osem let, sta ostali tuji. Umrla je pol leta po hčerini vrnitvi. Nato pa je vendarle prišel njen čas. O njeni vrnitvi so pisali časopisi, obiskali so jo someščani, s honorarji, ki jih je prejela od svojih člankov, je poplačala dolgove in veliko je predavala. Po drugi strani pa je čutila, da si jo ogledujejo kot posebnost, kot del njene zbirke. »Razen redkih ni nihče niti poizkusil, da bi v posebnežu poiskal srce, zato ga tudi skoraj nihče ni našel.«⁶³

V času po vrnitvi domov je napisala veliko proznih del, predvsem s teozofsko vsebino. Približno štirideset del z duhovno vsebino je ostalo neobjavljenih, od izdanih pa sta najbolj znana romana *Modri mesec* in *Isolanthis*. Zaradi Almine izrazito protinacistične drže so leta 1941 nacisti njena dela uvrstili na seznam prepovedanih knjig, po vojni in po njeni smrti pa so založbe Almine knjige le redko sprejele v program.⁶⁴

Alma M. Karlin je bila vzgojena v nemškem duhu, čeprav njen oče ni neposredno izražal svoje politične in narodne identitete. V otroštvu so z njo govorili izključno v nemščini, svoje pomanjkanje slovenščine pa prvič obžaluje v mariborskem zaporu, kjer je bila kot nasprotnica nacističnega sistema nekaj časa zaprta skupaj s Slovenci. Težko ji je bilo sprejeti Nemce v tako slabi luči in v delu *Moji zgubljeni topoli* je zapisala, da jima je bilo s prijateljico Theo Schreiber Gamelin težje kot Slovencem, saj sta bili med dvema taboroma; »vseeno pa je prevladal občutek za pravičnost.

61 Karlin 2006b, str. 404–405.

62 Karlin 2006a, str. 241.

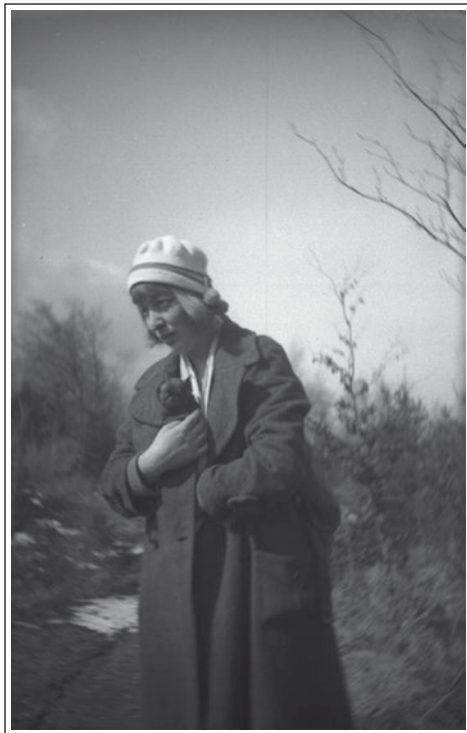
63 Prav tam, str. 250.

64 Jezernik 2009, str. 145–146.

Zgodila se je krivica, zato mora priti tudi kazen.«⁶⁵ Kasneje se je pridružila partizanom in zaradi svojega nemškega jezika se je počutila drugačno. Napisala je nekaj partizanskih del, in sicer v nemščini, preseneča pa njena trditev, da je prevajala dela iz slovenščine v angleščino. Ko se je vrnila iz partizanov v Celje, se je v Potrdilu o prijavi opredelila kot Jugoslovanka in Slovenka. To odločitev pa je potrebno presojati v duhu tistega časa in najverjetneje se je za to odločila iz povsem pragmatičnih razlogov.⁶⁶

Alma je zadnja leta preživljala s prijateljico in slikarko Theo. Čeprav sta sodelovali v narodnoosvobodilnem boju, sta ostali po vojni brez finančnih sredstev. Že leta 1941 so jima Nemci zaplenili vilo, a sta še naprej živeli v njej, po vojni pa sta se preselili v skromno hišico na hrib Pečovnik.⁶⁷

Alma M. Karlin je ta svet zapustila 14. 1. 1950, hudo izčrpana zaradi raka na prsih in tuberkuloze. Umrla je v hudi revščini ter brez velike slave, po kateri je tako hrepenela. Svoje delo, potovanje in pisanje kot logično posledico potovanja je sprejemala za svojo življenjsko nalogo in usodo. Poučevanje ji je vedno pomenilo zgolj sredstvo za preživetje, čeprav lahko rečemo, da je ljubila učenje. S svojo življenjsko potjo in s pisanjem je želela učiti ljudi o tujih kulturah, o svetu zunaj njihovih meja in o pomenu duhovnosti. »Moje bivanje je pripadalo peresu. Zato sem se odrekla tudi najsijajnejšim ponudbam. Svoje moči sem hranila le za en cilj.«⁶⁸

Alma M. Karlin (www.almakarlin.si)

Povzetek

Alma M. Karlin (1889–1950) je s svojo življenjsko potjo in z nesprejemanjem vloge spodobne malomeščanske ženske iz začetka 20. stoletja kršila vse tedanje družbe-

65 Alma M. Karlin, *Moji zgubljeni topoli: spomini na drugo svetovno vojno*, Ljubljana: Mladinska knjiga Založba & Muzej novejši zgodovine Celje, 2007, str. 99.

66 Trnovec 2011, str. 8.

67 Prav tam, 61–62.

68 Karlin 2006b, str. 94.

ne norme. Rodila se je v Celju in bila vzgojena v nemškem oz. staroavstrijskem duhu, kar je najverjetneje razlog, da v slovenskem okolju postaja znana šele zadnja leta. Na njeno življenjsko pot je močno vplival način vzgoje, posebej njen odnos z materjo, ki je bila spoštovana učiteljica. Danes je Alma M. Karlin večini poznana kot potopiska in zbirateljica eksotičnih predmetov, nekoliko manj znana pa je po svojih teozofskih delih, ki jih je napisala, ter po svoji učiteljski poti. Najbolj slavno je gotovo njeno potovanje okoli sveta, kamor se je odpravila kmalu po svojem tridesetem rojstnem dnevu, 24. novembra 1919. Pričakovala je, da se bo domov vrnila po dveh, največ treh letih, a se je potovanje raztegnilo na kar osem let. Posebej nenavadno za tisti čas je, da se je na pot odpravila sama, prav tako pa si je denar za pot in na potovanju prislužila z lastnim delom – s pisanjem in poučevanjem. Alma je bila zelo vedoželjna in je oboževala učenje tujih jezikov, prav tako pa je poučevala tudi sama. Poučevanje ji je predstavljalo predvsem sredstvo za potovanje, medtem ko sta bila njena glavna življenjska cilja potovati in pisati. Z zaslužkom, ki ga je pridobila pri poučevanju v Celju, se je odpravila na pot okoli sveta, prav tako ji je poučevanje v tujih deželah na sami poti omogočalo bolj ali manj spodobno življenje. Potovanje je bilo naporno in domov se je vrnila zelo utrujena. Almino slavo je prekinila druga svetovna vojna, ki je pustila težke posledice na njenem zdravju. Po vojni je živela v precejšnji revščini na hribu Pečovnik nad Celjem skupaj s prijateljico in slikarko Theo Schreiber Gamelin. Nekaj utehe je našla v duhovnem prijateljstvu s Theo, teozofiji in predvsem v pisanju knjig z duhovno vsebino. Poučevanje je opustila, želela pa je, da bi se bralci učili iz njenih knjig. Hotela je približati tuje kulture tistim, ki sveta ne morejo videti. Umrla je leta 1950 zaradi posledic raka na dojki in tuberkuloze, brez velike slave, po kateri je hrepnela vso svojo življenjsko pot.

Viri in literatura

Literatura:

- Jezernik, Jerneja: *Alma M. Karlin, Državljanica sveta: življenje in delo Alme Maximiliane Karlin (1889–1950)*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2009.
- Karlin, Alma M.: *Doživetji svet*, Celje: Mohorjeva družba, 2006a.
- Karlin, Alma M.: *Moji zgubljeni topoli: spomini na drugo svetovno vojno*, Ljubljana: Mladinska knjiga Založba & Muzej novejši zgodovine Celje, 2007.
- Karlin, Alma M.: *Popotne skice*, Ljubljana: Kmečki glas, 1997.
- Karlin, Alma M.: *Sama: iz otroštva in mladosti*, Celje: In Lingua, 2010.
- Karlin, Alma M.: *Samotno potovanje v daljne dežele: tragedija ženske*, Celje: Mohorjeva družba, 2006b.
- Karlin, Alma M.: *Urok Južnega morja*, Celje: Mohorjeva družba, 1996.
- Trnovec, Barbara: *Kolumbova hči: življenje in delo Alme M. Karlin*, Celje: Pokrajinski muzej, 2011.
- Weber, Irena: *Ženski itinerariji: med antropologijo potovanja in literaturo*, Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2003.

*Zusammenfassung**Ausbildung von Alma M. Karlin und ihr Lehren**Rebeka Lovrec Kvartič*

Mit ihrem Lebensweg und ihrer Ablehnung der Rolle einer anständigen kleinbürgerlichen Frau aus dem frühen 20. Jahrhundert brach Alma M. Karlin (1889-1950) alle damalige gesellschaftliche Normen. Sie wurde in Celje geboren und im altösterreichischen Geiste erzogen, was höchstwahrscheinlich der Grund ist, wieso sie erst vor kurzem im slowenischen Raum bekannt wurde. Die Erziehungsweise, vor allem aber ihre Beziehung zu ihrer Mutter, die eine angesehene Lehrerin war, beeinflussten ihren Lebensweg. Heute ist Alma M. Karlin am meisten als Reiseschriftstellerin und Sammlerin von exotischen Gegenständen bekannt. Etwas weniger ist sie für ihre theosophische Werke und ihren Beruf als Lehrerin bekannt. Am bekanntesten ist ihre Reise um die Welt, auf die sie sich kurz nach ihrem dreißigsten Geburtstag, am 24. November 1919 machte. Sie war überzeugt, dass sie in zwei bis drei Jahren nach Hause kehren würde, doch am Ende dauerte die Reise acht Jahre. Besonders ungewöhnlich für diese Zeit war, dass sie alleine reiste. Das Geld für die Reise und auch während der Reise verdiente sie sich ebenso selbst – mit Schreiben und Lehren. Alma war sehr neugierig und lernte am liebsten Fremdsprachen, unterrichtete aber gleichzeitig auch selbst. Lehren brachte ihr finanzielle Mittel fürs reisen, doch ihre Lebensziele waren zu reisen und zu schreiben. Mit dem Einkommen, das sie durchs lehren in Celje verdiente, machte sie sich auf die Reise um die Welt. Lehren in fremden Ländern ermöglichte ihr ein mehr oder weniger anständiges Leben. Die Reise war anstrengend und sie kehrte sehr müde nach Hause. Almas Ruhm wurde durch den Zweiten Weltkrieg, der schwere Folgen auf ihrer Gesundheit ließ, unterbrochen. Nach dem Krieg lebte sie in großer Armut auf dem Hügel Pečovnik oberhalb von Celje zusammen mit Thea Schreiber Gamelin, ihrer Freundin und Malerin. Sie fand Trost in der geistigen Freundschaft zu Thea, in Theosophie, und insbesondere im Schreiben von Büchern mit geistigem Inhalt. Sie hörte zwar auf zu unterrichten, wollte aber, dass ihre Leser aus ihren Büchern lernen. Sie wollte Menschen, die keine Möglichkeit hatten die Welt zu sehen, fremde Kulturen näher bringen. Sie starb im Jahr 1950 an Brustkrebs und Tuberkulose, ohne Ruhm nach dem sie sich das ganze Leben sehnte.